

سجده تلاوت

دکتور محمد فرید یونس

سجده به خالق گون و مکان، به پروردگار عالمیان، انسان را از قید هر گونه اسارت آزاد می سازد. این سجده به رب العزت است که انسان اعتراف میکند اینکه بنده است و خداوند دانا و توانا مالک جهان هستی است (رب العلمین) و ما از آن اوئیم و به او بر میگردیم. (انا لله و انا الیه راجعون) سجده با شناخت توحید و خشوع و خضوع ، انسان را یک انسان مسئول میسازد زیرا با سجده است که انسان مؤمن به یک حقیقت بزرگ میرسد و آن اینکه خدای عز و جل این کرامت را برایش داده است (و لقد کرّمنا بنی آدم) تا خلیفه اش به روی زمین باشد. (انی جاعل فی الارض خلیفه). سجده به دربار خداوند اظهار شکر و سپاس از آن خدای غفور و رحیم است که به انسان کرامت بخشید و او را اشرف مخلوقات خود دانست و با سجده او را از حالت ابلیسی نجاتش داد (لادم فسجدوا لا ابلیس) و انسان هم مسئولیت جهان را به عهده گرفت (و حملها الانس). ه.

از نگاه فقهی دانشمندان اسلام در مورد سجده تلاوت که در زمان تلاوت و یا شنیدن قرآن مجید سجده باید کرد ، اختلاف نظر دارند. در مذهب حنفی سجده تلاوت واجب است. و اما در دیگر مذاهب اهل تسنن سنت میباشد. در کتاب «فقه و سنه» میخوانیم که یک جمعه وقتی که حضرت عمر فاروق (رض) سوره نحل را تلاوت کرد، یکجا با مردم سجده نمود. جمعه بعدی باز همان سوره مبارک را تلاوت کرد و گفت «به ما حکم نشده که سجده کنیم. هر کسیکه سجده میکند ، عمل درست را انجام داده است و اگر نه می کند گنهگار نیست.» همچنان از زید بن ثابت (رض) روایت است که روزی سوره نجم را در حضور رسول اکرم (ص) خواند و آنحضرت سجده نکرد. همچنان روایات دیگر در همین کتاب وجود دارد که پیامبر (ص) در وقت شنیدن سوره نجم سجده کرده است. به استناد همین روایات متعدد است که فقها ، بعضی سجده تلاوت را واجب دانسته اند و بعضی سنت. از بیهقی، ابو داوود و حکیم روایت است که پیامبر خدا زمانیکه به آیت که در آن سجده تذکر رفته است ، می رسید ؛ تکبیر می گفت. از آنجائیکه در نماز ، در رکوع و سجود ، سبحان رب العظیم و سبحان رب العلی گفته می شود ، پس در سجده تلاوت تکبیر گفته می شود که سنت رسول الله (ص) است. سجده تلاوت مانند نماز ، فرض نیست ؛ واجب و یا سنت است و در وقت سجده «الله و اکبر» کفایت میکند. از ابو هریره (رض) روایت است که پیامبر (ص) فرموده است که « آن شخصیکه سجده تلاوت را به جا می آورد ، شیطان از او دور میشود.» قابل یاد آوری است که مختصر القدوری از مذهب حنفی چهارده سجده تلاوت را در قرآن کریم تذکر داده است و دیگر مذاهب به شمول مذهب جعفری پانزده جا را برای سجده مشخص میسازد. از پانزده آیه ، سیزده آیه سخن از سجده مستقیماً تذکر رفته است و دو آیه دیگر که عبارت اند از آیه بیست و چهارم سوره «ص» و همچنان آیه سی و هفتم در سوره فصلت می باشد ، سخن از سجده به کار نرفته و اما تفسیر آیه حکم به سجده میکند. امام ابو حامد غزالی طوسی (متوفی 505 هجری قمری) در کتاب مشهورش «احیاء علوم الدین» چهارده جا سجده تلاوت را خاطر نشان کرده است. و می گوید که در سوره حج دو سجده است و در سوره «ص» سجده نیست. نزد امام ابو حنیفه در سوره حج یک سجده است. همچنان در سوره «ص» سجده است. پس نتیجه میگیریم اینکه در نزد اهل حنفی چهارده جا سجده تلاوت واجب است و نزد بقیه علما به شمول فقه جعفری پانزده سجده است که همه دو سجده را در سوره حج مجاز دانسته اند به تفاوت اینکه در فقه جعفری هر دو سجده در سوره حج مستحب است در آیات سه سوره ؛ نحل آیه 50 ، سوره اسراء آیه 109 و سوره نمل آیه 26 که سجده باید کرد، پژوهشگران قرآن مجید در شماره آن اختلاف دارند. یک عده به شمول مذهب حنفی و جعفری اخیر آیه را که توقف در آن جائز است مصداق کار خود قرار داده اند و سجده تلاوت را مشخص کرده اند در حالیکه در دیگر مذاهب همانجا که در متن قرآن کریم سخن از سجده کردن به میان است ، شماره آیه را مشخص کرده اند. ازین لحاظ ، طور مثال در تفسیر کابلی چاپ افغانستان و یا تفسیر خرمشاهی چاپ ایران سوره نحل آیه 50 ، برای سجده تلاوت مشخص شده است. اما در بعضی تفاسیر دیگر شماره آیه برای سجده تلاوت 49 درج گردیده است. در سوره اسراء شماره آیه سجده تلاوت 109 در تفاسیر حنفی و جعفری می باشد. نظر این محقق به اساس علم تاریخ و کرونولوژی بزرگان دین ما ، این است که چون امام ابو حنیفه (رح) و امام جعفر صادق (رح) هم دوره بودند و تبادل افکار میکردند ازین رو در بعضی موارد هم نظر بوده اند. اما در دیگر تفاسیر شماره آیه سجده تلاوت 107 درج شده است. همچنان در سوره نمل شماره آیه سجده تلاوت اخیر آیه یعنی باید 26 باشد و اما چون کلمه

«بِسْجُدُو» قبل از ختم آیه می باشد، ازینرو شماره سجده تلاوت 25 تثبیت گردیده است. باید بدانیم که در فقه جعفری از پانزده آیه سجده تلاوت، چهار آیه را واجب و بقیه را مستحب میدانند. این چهار آیه در سوره های (سجده، فصلت، نجم و علق) می باشد که به نام «عزایم» یاد میشود

سجده تلاوت برای شخصیکه قرآن میخواند و یا قرآن می شنود، قصدی باشد و یا غیر قصدی باشد در فقه حنفی واجب است. امام اگر سجده تلاوت را بجا کرد مقتدی باید امام را تعقیب کند. آن کسیکه در جماعت نیست و جداگانه نماز ادا می کند، برای جماعت ضرور نیست که سجده کند و اما بعداً باید سجده کند. همه علمای کرام شرایط سجده تلاوت را یکی میدانند که مسلمان در وقت سجده رو به قبله باشد و عوره داشته باشد. و اما در مورد طهارت در وقت سجده اختلاف نظر است. امام غزالی طهارت را شرط سجده میدانند و امام بخاری ناپاکی های صغیره را در وقت سجده روا میدانند. نظر این محقق به نظر امام غزالی موافق است که در صورتی که شخص قرآن میخواند و در آیات که سجده روا است، سجده کند باید طهارت داشته باشد و اما اگر از راه می گذرد و یا در خانه در یک کاری دیگر مصروف است و یا از رادیو و تلویزیون قرآن را می شنود و متوجه میشود که سجده روا است طهارت نباشد درست است. در زمان که بزرگان اسلام زیست کرده اند رادیو و تلویزیون وجود نداشت. همچنان اگر به نیت خواندن قرآن، قرآن می شنود باید طهارت داشته باشد و اگر نیت قرآن خواندن نباشد، طهارت ضروری نیست. مجاز دانسته شده که سجده تلاوت جمع شود و یکجا یک سجده شود در صورتی که همان آیه تکرار خوانده میشود. اما برای هر آیه که سجده روا است باید یک سجده کرد. جمهور اهل علم را عقیده برین است که بهتر است مسلمان به همان وقتی که به آیه می رسد سجده کند و به تاخیر نه اندازد. دلیل آن این است که انسان می تواند فراموش کند. چون لغت انسان از انس مشتق شده یعنی فراموشکار. یعنی انسان موجودی است که فراموش میکند. همچنان سجده تلاوت مانند نماز پنجگانه فرض قضائی ندارد

از آنجائیکه در ختم های قرآن شریف که بین مسلمانان افغانستان مروج است سی جزء جدا جدا توزیع می شود که افغانان آنرا سپاره می گویند، فهرست سوره، آیه و سپاره را در این تحقیق درج کردیم تا برای تلاوت کننده قرآن مجید آسان باشد. لازم میدانم برای خوانندگان گرامی خاطر نشان کنم که بخش های قرآن کریم در کنار جزء و سپاره، «منزل» هم یاد شده است

پانزده آیه مبارک که سجده تلاوت جایز می باشد عبارت اند از

- اول: سوره اعراف، آیه 206 (سپاره نهم) قرآن مجید
- دوم: سوره رعد، آیه 15 (سپاره سیزدهم) قرآن مجید
- سوم: سوره نحل، آیه 50 (سپاره چهاردهم) قرآن مجید
- چهارم: سوره اسراء، آیه 109 (سپاره پانزدهم) قرآن مجید
- پنجم: سوره مریم، آیه 58 (سپاره شانزدهم) قرآن مجید
- ششم: سوره حج، آیه 18 (سپاره هفدهم) قرآن مجید
- هفتم: سوره حج، آیه 77 (سپاره هفدهم) قرآن مجید
- هشتم: سوره فرقان، آیه 60 (سپاره نوزدهم) قرآن مجید
- نهم: سوره نمل، آیه 26 (سپاره نوزدهم) قرآن مجید
- دهم: سوره سجده، آیه 15 (سپاره بیست و یکم) قرآن مجید
- یازدهم: سوره ص، آیه 24 (سپاره بیست و سوم) قرآن مجید
- دوازدهم: سوره فصلت، آیه 38 (سپاره بیست و چهارم) قرآن مجید
- سیزدهم: سوره نجم، آیه 62 (سپاره بیست و هفتم) قرآن مجید
- چهاردهم: سوره انشقاق، آیه 21 (سپاره سی ام) قرآن مجید
- پانزدهم: سوره علق، آیه 19 (سپاره سی ام) قرآن مجید

مأخذ: مختصر القدوری. مؤلف علامه شیخ جعفر القدوری الحنفی بغدادی؛ متوفی 428 هجری قمری. سال چاپ 1997 میلادی، بیروت

فقه و سنه. مؤلف سید سابق؛ متن انگلیسی، سال چاپ 1992 میلادی، اندیانا، ایالات متحده آمریکا

احياء علوم الدين. مؤلف امام ابو حامد محمد غزالي ؛ متوفى 505 هجرى قمرى. سال چاپ 1372 هجرى شمسى،
تهران
قرآن شناخت. مؤلف بها الدين خرمشاهى. سال چاپ 1375 هجرى شمسى ، تهران